351,746 УДК: 007 (477)

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

К.В. Захаренко, кандидат наук, здобувач НПУ імені М.П. Драгоманова

Інформаційна безпека спрямована на забезпечення прав і свобод людини щодо вільного доступу до інформації, створення і впровадження безпечних інформаційних технологій та захист права власності громадян. Тому важливим завданням сучасної держави є повноцінний контроль над інформаційними обмінами, які можуть становити реальну загрозу для людини, впливаючи на її свідомість та психічне здоров'я. Контрольовані й неконтрольовані інформаційні обміни поєднуються в надзвичайно складному та багатовимірному середовищі − глобальному інформаційному просторі. Однією з його ознак є неможливість повного контролю з боку певного суб'єкта або групи суб'єктів. Тому кожна держава сьогодні змушена самостійно шукати динамічний баланс між власним інформаційним суверенітетом і необхідністю вступати в міжнародні інформаційні обміни. Через нездатність держави здійснювати власний інформаційний суверенітет, контролювати основні інформаційні потоки її громадяни можуть опинитися в дуже складній ситуації. На них може чинитися агресивний і безперервний інформаційний вплив, якому не в змозі протистояти свідомість окремої людини. З огляду на це, українська держава має на нормативно-законодавчому й адміністративно-управлінському рівні чітко визначити власну стратегію інформаційного захисту громадян.

Ключові поняття: *інформаційний обмін, інформаційний вплив, інформаційний суверенітет, інформаційна безпека.*

Однією з ключових безпекових проблем функціонування та динамічного розвитку інформаційного суспільства є наявність поряд з контрольованими неконтрольованих інформаційних обмінів. Це не дивно, адже інформаційна революція мала експлозивний характер, а інформація миттєво стала ключовим ресурсом в усіх соціальних та технологічних системах. «Постійне зростання впливу інформаційної сфери характерне для сучасного етапу розвитку суспільства. До структури цієї сфери входять: сукупність інформації, інформаційних зв'язків та інформаційних систем, об'єктів, які готують інформацію, зберігають, розповсюджують і використовують її, а також система регулювання інформаційних відносин. Сформувалася дуже важлива залежність національної безпеки держави від забезпечення протекції інформаційної її гілки, яка постійно зростатиме у міру розвитку інформаційних технологій і процесу

http://doi.org/10.5281/zenodo.1064665

глобалізації» [1, с. 11]. Контрольованість процесів інформатизації національного суспільства є дуже важливою і корисною, але за умов глобальної інформаційної цивілізації така контрольованість не може бути повною і тотальною. У зв'язку з цим, будь яка національна програма чи стратегія інформаційної безпеки має передбачати можливість появи в будь-який момент неконтрольованих і несподіваних інформаційних загроз, що можуть негативно впливати на функціонуючу систему інформаційного забезпечення життєдіяльності держави і її громадян.

Баланс між контрольованими і неконтрольованими інформаційними обмінами, а також можливість передбачати останні та запобігати їх шкідливому впливу як раз і є функцією держави щодо забезпечення власної інформаційної безпеки. Для виконання такого завдання необхідні компетентні спеціалісти в різних галузях соціальної діяльності, адже інформатизація сьогодні стала наскрізною та інклюзивною ознакою нашого глобального суспільства. «Тотальна інформатизація життя людей призвела до перетворення інформації в чинник, який присутній у кожній сфері життєдіяльності суспільства. Таке положення дозволяє розглядати інформаційну безпеку, як одну з провідних» [2, с. 227]. Але саме всеохопність та глобальний характер проблеми інформаційної безпеки і робить цю проблему надзвичайно складною та поліаспектною. Сьогодні майже неможливо прослідкувати та компетентно відповісти на всі неконтрольовані інформаційні посили, імпульси і обміни, що робить завдання забезпечення інформаційної безпеки держави неймовірно складним та таким, що вимагає цілої низки вузькоспеціалізованих та загальних компетенцій.

Контрольовані та неконтрольовані інформаційні обміни поєднуються в надзвичайно складному та багатовимірному середовищі − глобальному інформаційному просторі. Однією з його головних ознак якраз і є неможливість повного контролю певним суб'єктом чи групою суб'єктів. З одного боку, це добре, адже не існує можливості тотальної узурпації інформаційного простору. З іншого − неможливість контролю за глобальними потоками інформації веде до виникнення багатьох ризиків і небезпек як на внутрішньодержавному, так і

на міжнародному рівні. «Глобальний інформаційний простір – це невід'ємна складова частина соціального простору, яка створює відносно самостійне явище – соціально-інформаційний простір. Соціальний зріз глобального інформаційного простору характеризує соціальне спрямування економічних, політичних, культурних й інших процесів, що відбуваються у відкритому суспільстві. Об'єднуючись на міжнародній арені із системою міждержавних відносин, глобальний інформаційний простір є, з одного боку, самостійною сферою зіткнення зовнішньополітичних інтересів держав у сфері міжнародних відносин, а з іншого – об'єктом і засобом реалізації цих інтересів у системі міждержавних відносин» [3, с. 24]. Кожна держава сьогодні змушена самостійно віднаходити динамічний баланс між власним інформаційним суверенітетом і необхідністю вступати в міжнародні інформаційні обміни, які часто є неконтрольованими і непередбачуваними і можуть реально такому суверенітету загрожувати. Такий пошук балансу між інформаційною відкритістю та інформаційною безпекою в глобальному світі є надзвичайно складним.

У зв'язку з цим, сьогодні дійсно актуальною є проблематика вироблення державної стратегії інформаційної безпеки держави, що враховувала б специфіку глобального інформаційного простору, що не може бути повністю контрольованим. Іншими словами, така стратегія має передбачати певні емерджентні фактори, які обов'язково виникатимуть на тому чи іншому етапі реалізації державою власного інформаційного суверенітету. «І науковці, і практики розуміють необхідність розробки інформаційної стратегії держави в умовах глобальної інформатизації. Така стратегія має спрямовуватися на розв'язання двох взаємозалежних завдань. По-перше, одним із напрямів інформаційної стратегії України в умовах глобального інформаційного простору має стати просування через інтеграцію в цей простір як повноправний та активний суб'єкт. По-друге, важливим напрямом інформаційної стратегії України має стати її прагнення зберегти власну самобутність, цивілізаційну та культурну ідентичність у процесі соціально-економічної й політичної модернізації, яка має тенденцію до універсалізації. Реалізація цих напрямів інформаційної

стратегії складає взаємозалежну проблему, оскільки, з одного боку, поза глобальним інформаційним простором Україна не зможе існувати як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, а з іншого – із втратою культурної та національної самобутності в процесі інтеграції Україна вже не буде Україною за своїм духом і сутністю» [4, с. 24]. Таким чином, глобальний характер проблеми інформаційної безпеки призводить до значного ускладнення механізмів інформаційного захисту для окремих національних спільнот і держав. Безліч контрольованих і неконтрольованих інформаційних обмінів переплітаються у неймовірних конфігураціях, які надзвичайно складно зафіксувати в національних законодавствах чи оформити у певні стратегії інформаційного спротиву.

На фоні такої складності пошуку адекватних відповідей на виклики глобального інформаційного простору провідні країни світу намагаються займати максимально активні позиції, щоб не перебувати під впливом глобальної інформаційної сфери, а самим створювати її, тим самим наповнюючи навіть неконтрольовані інформаційні потоки вигідними собі смислами та патернами. Для України також дуже актуальною сьогодні є активізація власної інформаційної позиції в глобальному інформаційному просторі. «Очевидно, що характер впливу на глобальний інформаційний простір із боку України в міру її інтеграції в цей простір має докорінно змінитися. Настав час відмовитися від ролі «губки», котра пасивно споживає інформацію, яка подається розвиненими країнами і далеко не завжди прийнятна для внутрішнього використання в країні» [5, с. 141]. Іншими словами, щоб менше залежати від непередбачуваних впливів неконтрольованих інформаційних обмінів, необхідно створювати власні конкурентоспроможні інформаційні матеріали, що займатимуть відповідні ніші в рамках глобального інформаційного простору. Тільки таким чином можна сьогодні перетворити державу на активного суб'єкта міжнародної діяльності регіонального та глобального значення.

Формування стратегії інформаційної безпеки держави і національного

суспільства сьогодні безпосередньо залежить від активності держави в сфері створення контрольованих нею інформаційних потоків. Саме активність суб'єкту щодо створення власного конкурентоспроможного інформаційного продукту визначає в рамках глобального інформаційного середовища його здатність досягати своїх цілей. «Центральні питання в новій інформаційній і комунікаційній ері − це питання виробництва, поширення, володіння та маніпулювання інформаційними технологіями і медіа. Хто, з якою метою, з якими намірами володіє каналами комунікації, контролює їх − відіграє вирішальну роль у трансформації розвитку суспільства, забезпечення миру та справедливості в сучасну епоху» [6, с. 26]. У зв'язку з цим, саме держава та відповідальні національні суб'єкти інформаційного простору мають проводити якнайактивнішу інформаційну політику, заповнюючи інформаційне середовище якомога більшою кількістю контрольованих інформаційних обмінів та витискаючи обміни неконтрольовані, шкідливі, загрозливі.

Окрім того, формування розгалуженої системи контрольованих державою і національним громадянським суспільством інформаційних обмінів є в сучасних умовах необхідним чинником ефективного управління суспільством. Таке управління сьогодні неможливо без здійснення впорядкованої, системної та чітко орієнтованої політики державної і суспільної інформаційної безпеки. «Рух інформації в системі управління, як правило, характеризується складністю і розгалуженістю, оскільки вона безпосередньо пов'язана з умовами існування суспільства. Жодна з функцій управління не може забезпечувати підтримки заданих параметрів системи без налагоджених і постійних потоків інформації. Організаційна структура інформації являє собою невід'ємну, органічну частину системи управління, що забезпечує комплексну та ефективну взаємодію всіх її елементів. Інформація є найважливішим чинником забезпечення формування і реалізації правового статусу суб'єктів управлінських правовідношень. Щоб бути максимально корисною, у будь-якій сфері застосування, при виконанні основних своїх завдань і функцій, інформація повинна бути належним чином організована» [7, с. 15]. Інформація в глобальному світі перетворилася на

основний управлінський ресурс. Якщо держава не здатна ефективно його використати, така держава перетворюється на аутсайдера сучасного цивілізаційного, технологічного, соціального розвитку. Поки що Україна перебуває саме в статусі аутсайдера і без формування нової політики інформаційної безпеки ще довго такого статусу не позбудеться, залишаючись пасивним суб'єктом глобальної та регіональної міжнародної політики та економіки.

Через нездатність державою здійснювати власний інформаційний суверенітет, контролювати основні інформаційні потоки, що впливають на внутрішню і зовнішню політику та інші сфери соціального функціонування, в дуже складній ситуації опиняються й громадяни цієї держави. На них здійснюється агресивний і безперервний інформаційний вплив, якому свідомість окремою людини протистояти просто не в змозі. «У рефлексивну природу свідомості дедалі активніше втручаються елементи штучного мисленнєвого конструювання неіснуючої у природі дійсності. Свідомість працює не з образами об'єктивного світу, а з образами образів, зумовлених у кращому випадку певними інформаційними блоками, а в інших – просто уявленням, відчуттям реального чи очікуваного задоволення, навмисними або ненавмисними оманами і т. ін.» [8, с. 300]. Інформаційний захист громадян також має бути сферою відповідальності держави, яка має забезпечувати певний рівень освіти і контрольованості принаймні внутрішнього інформаційного простору. Знову ж таки, це завдання ускладнено тим, що в будь-який внутрішній простір сьогодні достатньо легко проникають елементи, що можуть бути достатньо небезпечними, з глобального інформаційного простору.

Важливим обов'язком держави в сфері інформаційної безпеки також є активна діяльність на міжнародному і глобальному рівні. Тільки за умов активної участі держави в міжнародних структурах і організаціях, від яких залежить нормативна впорядкованість та контрольованість значних інформаційних потоків, вона зможе забезпечувати певний рівень власної інформаційної безпеки та інформаційного захисту власних громадян. «Взаємозалежність

сучасного універсалізованого та інтегрованого світу приводить до необхідності забезпечення його інформаційної єдності і транскордонного переміщення зростаючих потоків інформації. Тому в інформаційну епоху закономірно зростає значення політики правового регулювання міжнародного обміну інформацією, яка є могутнім інститутом формування громадської думки і впливає через нього на зовнішню і внутрішню політику держав» [9, с. 17]. Враховуючи це, українська держава має на нормативно-законодавчому та адміністративно-управлінському чітко визначити активницьку стратегію інформаційного захисту, без якої в умовах глобального характеру інформаційних потоків і обмінів не можливо забезпечувати достатній рівень інформаційної безпеки національного соціуму в цілому та окремих громадян зокрема.

Активізуючи свою роль в сфері захисту інформаційної безпеки, відповідні державні структури та інституції мають враховувати беззаперечну істину про те, що ключовим фактором забезпечення інформаційної безпеки є розвинена система демократичних відносин в рамках національного суспільства. Закриті, недемократичні, бюрократично-корупційні системи, як показує практика, є дуже вразливими до різноманітних інформаційних впливів та загроз. Українському досліднику спеціальних інформаційних операцій О. Литвиненку вдалось прослідкувати цікаву закономірність: «надійний захист від інформаційних впливів та спеціальних інформаційних операцій може забезпечити лише відкрита ідейна система, тобто така, що не концентрується на собі, а прагне до найбільшого поширення, доки вона не втрачає привабливості для оточуючих. Альтернативою цьому може бути тільки застосування найжорсткіших, майже тоталітарних методів контролю, які до того ж дають доволі короткотривалий або обмежений ефект» [10, с. 131]. Таким чином, контрольованість інформаційних обмінів значною мірою залежить від успішності демократизаційних перетворень в нашій країні. Без становлення інститутів і соціальних відносин, притаманних правовій державі і громадянському суспільству, в Україні ще довго не буде реалізована жодна реальна стратегія

інформаційної безпеки, яка б захищала державний суверенітет та права громадян.

Зрештою, дуже важливим завданням сучасної держави, яка здатна повністю реалізовувати власний інформаційний суверенітет, є захист прав і свобод громадян, а також повноцінний контроль над інформаційними обмінами, що можуть становити реальну загрозу для людини, впливаючи на її свідомість та психічне здоров'я. Наша держава поки що не в змозі взяти такі обміни під хоча б якійсь контроль. «Сучасна людина піддається інформаційному насильству за день сотні разів. Нас умовляють, зазивають, наполегливо намагаючись переконати: що потрібно одягати, на чому смажити, чим лікувати... Радіо, телебачення, газети, журнали нав'язують своє розуміння життя. Звичайно, ці продукти сертифіковані, але небезпечний не сам продукт, а реклама. Вона створює імідж, образ, стереотип мислення. Ми купуємо не певний продукт, а шматочок «іншого життя». Реклама не є логічною, і саме ця алогічність і створює маніпулятивний ефект, що загрожує нашому психологічному здоров'ю. Інформаційна атака − не просто розповсюдження яких-небудь викриттів, де доля правди перемішана з наклепом. Її основна ознака − вплив не тільки на свідомість людини, але й на підсвідомість. В результаті інформаційного насильства виникає відчуття внутрішнього дискомфорту саме тому, що думка залишає незгладимий слід в душі проти волі особи. Як наслідок − стрес, психоз, неконтрольовані вчинки. Обивателя чекає подвійний шок, спочатку від передачі, потім від реакції на неї. У будь-якому разі його свідомість дестабілізується, він піддався інформаційному насильству» [11, с. 73]. Індивідуальні стреси і неврози дуже швидко екстраполюються на громадський та національний рівень, починають загрожувати реальній безпеці суспільства і держави, руйнують громадянські структури та нівелюють громадянські чесноти. Саме у зв'язку з цим, існує необхідність того, щоб критична кількість контрольованих інформаційних обмінів в державі превалювала над обмінами, які не піддаються жодному контролю.

Сьогодні в науці та практиці вже вироблено значну кількість механізмів щодо контролю за інформаційними обмінами, що відбуваються завдяки тим чи іншим високим інформаційним технологіям. В той же час, необхідно відмітити, що такі механізми в основному концентруються в розвинених країнах, що мають змогу використовувати значні ресурси для повноцінної суспільної інформатизації. «В сучасних умовах спостерігається активна розробка і впровадження форм, способів і технологій інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, групову і масову свідомість. До таких джерел, каналів і технологій впливу на свідомість, психологію і поведінку людини можна було б віднести: засоби масової інформації і спеціальні засоби інформаційно-пропагандистської спрямованості; глобальні комп'ютерні мережі і програмні засоби швидкого поширення в мережах інформаційних і пропагандистських матеріалів; засоби і технології, що нелегально модифікують інформаційне середовище, на підставі якої людина приймає рішення; засоби створення віртуальної реальності; чутки, міфи і легенди; засоби підпорогового семантичного впливу; засоби генерування акустичних і електромагнітних полів» [12, с. 178]. В глобальному світі такі впливи можуть використовуватися різними суб'єктами і з різними цілями. Для забезпечення достатнього рівня інформа-ційної безпеки держави важливо на концептуально-теоретичному рівні визначити основні деструктивні внутрішні та зовнішні інформаційні впливи як основні джерела загострення інформаційної небезпеки.

Література

1. Інформаціна безпека (соціально-правові аспекти): Підручник / Б.В. Остроухой, Б.М. Петрик, М.М. Присяжнюк та ін. − К.: КНТ, 2010. − 776 с.
2. Актуальні проблеми національної безпеки суспільства: монографія / За заг. ред. В.О. Ананьїна. – К.: НВФ «Славутич – Дельфін», 2008. – 251 с.
3. Глебова Н. Формування свободи й відкритості в глобальному інформаційному просторі / Наталя Глебова // Соціологічні студії. Науково-практичний журнал − 2013. − № 2 (3). − С. 22-27.
4. Глебова Н. Формування свободи й відкритості в глобальному інформаційному просторі / Наталя Глебова // Соціологічні студії. Науково-практичний журнал − 2013. − № 2 (3). − С. 22-27.
5. Проскуріна О. Інформаційна стратегія України в сучасному геополітичному просторі / О. Проскуріна // Політичний менеджмент. – 2009. – № 3. – С. 137-144.

6. Зернецька О.В. Засоби масової комунікації в сучасній світовій політичній ситуації / О.В. Зернецька // Соціальна психологія. − 2009. − № 2. − С. 24-28.
7. Марущак А.І. Інформаційне право: Доступ до інформації: Навчальний посібник / А.І. Марущак. − К.: КНТ, 2007. − 532 с.
8. Лазаревич А.А. Глобальное коммуникацинное общество / А.А. Лазаревич. – Минск: Белорусская наука, 2008. – 350 с.
9. Макаренко Є.А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. Спеціальність: 23.00.04 − політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку / Євгенія Макаренко. − К., 2002. − 22 с.
10. Литвиненко О.В. Спеціальні інформаційні операції: Монографія / О.В. Литвиненко. − К.: НІСД, 1999. − 148 с.
11. Дзьобань О.П. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: Монографія / О.П. Дзьобань, В.Г. Пилипчук. − Харків: Майдан, 2011. − 244 с.
12. Юдін О.К. Інформаційна безпека держави: Навчальний посібник / О.К Юдін, В.М. Богуш. – Харків: Консум, 2005. – 576 с .

СТРАТЕГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

К.В. Захаренко

Информационная безопасность направлена на обеспечение прав и свобод человека относительно свободного доступа к информации, создание и внедрение безопасных информационных технологий и защита права собственности граждан. Поэтому важной задачей современного государства является полноценный контроль над информационными обменами, которые могут представлять реальную угрозу для человека, воздействуя на его сознание и психическое здоровье. Контролируемые и неконтролируемые информационные обмены сочетаются в чрезвычайно сложном и многомерном среде – глобальном информационном пространстве. Одной из его признаков является невозможность полного контроля со стороны определенного субъекта или группы субъектов. Поэтому каждое государство сегодня вынуждена самостоятельно искать динамический баланс между собственным информационным суверенитетом и необходимостью вступать в международные информационные обмены. Из-за неспособности государства осуществлять собственный информационный суверенитет, контролировать основные информационные потоки ее граждане могут в очень сложной ситуации. Только при активном участии государства в международных структурах и организациях, от которых зависит нормативная упорядоченность и контролируемость значительных информационных потоков, она сможет обеспечивать определенный уровень собственной информационной безопасности и информационной защиты собственных граждан. На них может оказываться агрессивный и непрерывный информационный влияние, которому не в состоянии противостоять сознание отдельного человека. Учитывая это, украинское государство имеет нормативно-законодательном и административно-управленческом уровне четко определить собственную стратегию информационной защиты граждан.

Ключевые слова: информационный обмен, информационное воздействие, информационный суверенитет, информационная безопасность.

THE STRATEGY OF FORMULATING THE EFFECTIVE SYSTEM OF STAGE INFORMATION SECURITY

Konstantyn V. Zakharenko

The information security is directed at the preserving of the rights and freedoms of the person as to the free access to the information, organizing and implementation of the safe information technologies and defence of the citizens' rights to personal property. That is why the important task of the modern state is the general control over date exchanges which can cause the real threat for the person influencing her/his consciousnes and psychological health.

Controlled and uncontrolled date exchanges are united in the very complicated and multifaceted surrounding – the global informational space. One of its definitions is the impossibility of general control by the definite person on the group of persons. That is why today every state is forced to search independently for dynamic balance between the personal information sovereignity and necessity to enter the international date exchanges. Because of the impossibly the state to fulfill the own informational sovereignty, control the major informational flows, its citizens may appear in a very difficult situation.

Only under the conditions of the active state's participation in the international structures and organizations which influence the normative correctness and control of the important information flows it can provide the definite level of the own informational security and informational defence of its citizens.

The aggressive and non-stop information influence may be made on them and the consciousnes of the separate personality cannot stand it.

Because of it the Ukrainian state relying on the normative, legislative and administrative managing levels has to definitely define the own strategy of the informational defence of citizens.

***Key notions**:* date exchange, information influence, information sovereignity, information security.